

18. Запаско Я. Початки українського друкарства / Я. Запаско, О. Мацюк, В. Стасенко. — Львів : Центр Європи, 2000. — 222 с.
19. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Я. Ісаєвич. — Львів : Ін-т українознавства, 2002. — 520 с.
20. Черниш Н. Початки українського друкарства у дослідженнях Іларіона Свенціцького та Івана Огієнка / Н. Черниш // Вісник Книжкової палати. — 2005. — №6. — С. 40-44.

Argued and thoroughly proved provokatsiyist and unsubstantiated attempts to individual authors again revive approved of his time in Moscow ideological development of Ukrainian publishing. Based on the analysis of unexplored archival material is protected and developed scientific concept of John King James on the origins and development stage of national knyhotvorennya, proved it in "History of Ukrainian Printing".

Key words and word-combinations: Ukrainian printing, scientific concept, history of Ukrainian book publishing founders, Stephen Dropan, Ivan Ogienko.

Отримано: 5.12.2011 р.

УДК 070(73):001(477)(092)

А. М. Трембіцький

Хмельницький Інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом

ЧАСОПИС «СВОБОДА» (НЬЮ-ЙОРК) ПРО ВЕЛИКІ ЗАСЛУГИ ІВАНА ОГІЄНКА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Основою статті стали праці дослідника з української діаспори Мирослава Семчишина про внесок Івана Огієнка в дослідження історії української культури та її творення.

Ключові слова: Іван Огієнко, українська культура, часопис «Свобода».

*«... Христос Воскрес – і свята руїна
Усіх дітей своїх пригорне –
З ярма воскресне Україна
Велична, вільна та соборна!...»*

І. Огієнко [1]

На 2012 рік випадає особлива річниця – 130-ліття від дня народження і 40-ліття від дня смерті одного із справді великих і заслужених подвижників української культури і науки – Івана Огієнка (православного Митрополита Іларіона), мовознавця й історика Української Церкви, державного, церковного і культурного діяча.

Про його життєві шляхи, його діяльність і творчу спадщину вже написано сотні праць, і ще більше буде написано. Проте на життєвих дорогах І. Огієнка було багато перепон, його постійно переслідували, намагалися дискредитувати, обрехати. Хоча він «ніколи не тримав зброї, не служив у війську, та його вважали одним із найлютіших ворогів більшовицької влади» [2].

Наукова і видавнича діяльність професора Івана Огієнка (Митрополита Іларіона) ще за його життя була сіллю в оці запродавців та комуно-московській пропаганді, а втім і деяким діячам лженауки українською мовою, які паплюжили не тільки видатних політичних діячів української діаспори, але й письменників і культурних діячів. Такої долі зазнав й І. Огієнко, якого радянський професор Олександр Мазуркевич у монографії «Зарубіжні фальсифікатори україн-

ської літератури» (К., 1961) [3] назвав «запроданцем, юдою в рясі митрополита» [4], «фашистом у рясі», «жовто-блакитним клерикальним органчиком» [2]. Подібні йому «професори» і сьогодні намагаються сфальсифікувати його діяльність, применшити його внесок в культуру і духовність українського народу.

Доктор богослов'я, філософії і мистецтвознавства Дмитро Степовик у своїй статті (Літературна Україна, 16 січня 1992 р.) розповідає: «Митрополит Іларіон був трудоголік. Я був у Вінніпегу, де він прожив майже чверть століття ... заходив до його кімнати. Велике приміщення, від підлоги до стелі заставлене теками з його паперами, написаними переважно від руки. Тут він працював, сидів над журналами й газетами, підносив їх близько до очей і все вчитував. Дожив до 90 років і до останку працював. Мав біля тисячі [двох тисяч. – Ред.] публікацій. З них до 200 окремих видань – брошур і книжок. Напівсліпий, завжди ходив у окулярах. Було враження, що він і спав у них. Коли майже втратив зір, багато творів диктував своїм секретарям» [2]. Коментуючи ці спогади, український дослідник Мирослав Семчишин у монографії «Тисяча років української культури: історичний огляд культурного процесу» (Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1985; Київ, 1993), зазначає, що Д. Степовик «завдав собі справді чимало праці, щоб призбирати всі найбільше маркантні моменти з життя і творчості видатного вченого, і на канві різних часів і подій так короткогравалої української державності, як і еміграції (в Польщі, Німеччині чи на поселенні в Канаді), накреслити справжній портрет високого класу вченого, теолога, мовознавця, культурного діяча, видавця, справді дійсного велетня невиспущої праці». Ця «сумлінна написана, з максимально використаними і доступними джерелами стаття... виконала своє основне завдання», і І. Огієнко «станув поряд з іншими передовими культурними діячами, що поставили собі завдання в незалежній демократичній Україні вшановувати на сторінках української періодики тих, що ще вчора був обльовуваним тими, яким наша незалежність і воля стояли кісткою в горлі». Далі вчений пише, що «практично вся наша історія і культура була обритувана і опльована не тільки від часу большевицького перевороту 1917 р., а ще від тоді, як ми силоміць були поставлені на коліна, стали колонією колонізатора всіх часів і народів, що користувались одвічно незмінним правилом – «розділяй і владаруй та дискредитуй інтелектуальну еліту під'ярменного народу» [4].

Та змінилися часи і наспіла пора на кожному кроці розкривати брехню про те все, що замовчувалось або фальшувалось. Сьогодні в незалежній Україні його ім'я носить один із славних навчальних закладів, заснуванню, відкриттю і розбудові якого він присвятив частину свого життя – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Внесок Івана Огієнка в українську культуру і духовність частково розкрив Мирослав Семчишин у своїй праці «І. Огієнко і його великі заслуги для української культури», опублікувавши її в україномовному часописі української діаспори США «Свобода» (Нью-Йорк, 1992). Зокрема, він пише, що «Росія століттями годувалась і міцніла не тільки українським хлібом, але в парі з цим обкрадала українську культуру з її видатних надбань – є одна особлива книжка авторства І. Огієнка, а є нею: «Українська Культура. Коротка історія культурного життя українського народу» [4] (Київ, 1918; десятки разів перевидана у Вінніпезі, Києві, Лейпцигу) [5]. Ця праця І. Огієнка, побудована на основі прочитаних ним у 1918 р. у Київському українському народному університеті лекцій, «започатковує справжню історіографію української культури. В цьому творі вперше поставлено на розгляд основні питання найбільш прикметних рис нашої культури, її розвитку і перешкод та переслідувань, яких вона зазнала у різних періодах нашої історії».

Ця науково-популярна праця з доволі багатою бібліографією передусім призначена «для широких народних мас, з численними портретами українських культурних діячів, приметна своїм розповідним стилем». Книгу творять чотири розділи: «Українська культура за давні віки», «Вплив української культури на московську», «Українська культура XIX ст.» і «Тернистим шляхом» (тут розказується про кривди, заподіяні українському народові).

Зокрема, І.Огієнко, посилаючись «на російські авторитетні джерела, показує, яку домінуючу роль відіграла українська культура у Московщині XVI-XVIII ст.», що «уявляла собою московщина (*Московське князівство, бо назва «Росія» почала вживатись щойно від царя Петра*), як і скільки живилась вона соками української культури, та як згодом переслідувала і винищувала як твори української культури, так і її діячів». Водночас особливу увагу присвячує він «московській темі», розкриваючи історію відродження і розвитку української культури в XIX ст., адже «у відновленій українській державі приходилось переживувати зрусифіковані кола української інтелігенції» [4].

Далі М. Семчишин зазначає, що в розділі «Впливи української культури на московську» І. Огієнко писав: «В Москві було багато перешкод, що завше ставали на дорозі до культурного розвою. Шкіл було мало, та й на науку там завше поглядали скоса, вважали її за дияволів плід». Так, знаний новгородський архієпископ Геннадій наприкінці XV ст. про низький стан освіти в Москві писав: «от приведуть мені мужика на посвяту — я дам йому читати апостола, а він і ступити не вміє; я дам йому псалтиря, а він тут на силу бредє ... Я накажу проказувати йому екстенію, а він і до слова пристати незугарний. Накажу йому читати азбуки, а він посидить трошки та й тікає геть...». Це призвело до того, що Стоглавий собор 1551 р. постановив, «аби ті люди, яких висвячують на попів, бодай би грамоти вміли, хоч і сподіваються, що то можна здійснити». Проте це не призвело до поширення освіти, навіть у XVII ст. «Москва животіє в темноті і на науку там дивились як на «породження ісконного (прадавнього) врага человеческого рода-диявола», — пише І. Огієнко. Московити «західної науки й культури боялись і тікали від неї, склалось навіть прислів'я: «Кто по латині научился — тот с правого пути свратился». Тому й не дивно, що «людині з освітою трудно було жити в Москві». Так, «захожий Максим Грек, людина високої західної освіти, хутко попав на Москві до в'язниці, де й просидів більше 20 років. Не диво і те, що з тих 30 молодих людей, що їх послав Борис Годунов навчатися за кордон, додому вернувся тільки один» [6].

У 1640 р. київський митрополит Петро Могила писав цареві Михайлові Федоровичеві, що «дуже потрібно завести науку, а коли б цареві було завгодно, то він обіцяв йому прислати учителів. Але цар не звернув на це своєї уваги». Характеризуючи тогочасний стан культури, професор І. Огієнко пише, що «нема жадного сумніву, що культура українська за всі старі віки, аж до XIX-го віку давно була значно вищою од культури московської. Кращі вчені, що досліджували старого нашого життя, давно вже були прийшли до такої ж думки». Пізніше російський професор Морозов, зокрема, писав: «Петро бачив, що московське духовенство в своїм образованні стоїть незмірно нижче від киевлян, що у Великоросії бачиться тільки закостенілої брутальности чудо, жажливіше від усіх жахів, і немає людей, які могли би керувати освітою духовенства, дбати про школи, слідкувати за ходом і результатами навчання; от чому, бажаючи підняти рівень освіти у тому суспільстві, нам необхідно звернутися до київських учених».

Іван Огієнко писав, що «нема нічого дивного, що своєю культурою ми почали передавати в Москву», адже «народ з більшою культурою і освітою завжди впливає на свого сусіду, а сусід переймає все краще. І нема нічого дивного, що

наші українці почали сунути в Москву, де їм давали великі посади» і де вони в 1640 р. заклали першу в Росії «організовану школу» [6]. Здавня українці виявились як гарні педагоги, адже в Україні майже кожне село мало свою братську школу [7]. Для Москви українська наука була «нечуваним ділом і доводила до різnorodних реакцій... Вже на другий рік посипались доноси на українську школу. Підняли велику тривогу, пішли труси (ревізії) і допити. А на допитах казали: «...учился у киевлян грецької грамоти, а в тій грамоті (освіті) е ересь. Хто по-латині навчається, той з правильного шляху сходить...».

Уже в XIV-XV ст. у Москві «було вже не мало українців», а з приєднанням в 1654 р. України до Москви українців все частіше кличуть туди на службу, і з того часу вони «начаша приходити у великоросійское царство і водворятися» [6]. Адже Україна під польським впливом виробила свою оригінальну педагогічну систему й тому в Росію «кликали наших учителів в XVII і увесь XVIII вік, а навіть ще й у XIX ст., і там українські учителі перенесли свою педагогічну систему» [7].

Значний внесок у розвиток російської освіти, літератури та й державного життя зробив українцев Семен Полоцький (1629-1680), який в 1664 р. прибув до Москви «вчити царевичів Олексія і Федора та царівну Софію. Навчав він і царевича Петра» і, як людина високої освіти, «особливо вславився як поет і написав багато праць». А потім у Москву «за ласощі та за прихоті царські» понесли «свої сили і знання» Степан Яворський (1658-1722), Дмитрій Ростовський (Данило Туптало, 1651-1722), Феофан Прокопович (1681-1736), який мав великий вплив на московську науку і літературу.

У 1698 р. Петро I скаржився патріархові, що московські священники «у нас грамоті мало уміють... Ежелі би їх на обученіє послать в Київ в школи». Проте «церковний фанатизм, вражда до науки, упрямий застій, моральне здичиння і жах» московитів, тривалий час не дозволяв їм «признаватися до нестатків своїх образовательних (освітніх) средств», адже «школи справжньої гарної в Москві ніколи не було і там навіть не знали, що воно таке...». Поряд із тим, значного поширення в Москві набули українські книжки, що своїм змістом були «великою новиною і тягли до себе всіх цікавих та освічених людей». Вони «хутко розійшлися по всім московським царстві, вкрили всю велику державу», стали основою складовою «бібліотек царів, патріархів, єпископів, бояр» і мали широке розповсюдження в «Західній і Московській Русі» [6]. Саме тому, московські священники «повели війну проти українських книг», які «дивували російських учених своєю мовою, якою не розуміти і змістом, бо було там багато цікавих новин, про які не знали – не відали». Тогочасні українські письменники «писали праці, про які і не думали московські книжники, бо їхня освіта була низька». Серед цих праць варто відзначити «граматики, словарі, катехизми, праці на історичні теми, церковні поучення, а врешті обширна літературна полеміка, яка дорівнювала тій літературі, яку писали проти православних єзуїти». Іван Огієнко пише: «Неук, московський патріарх Йоаким на Соборі 1690 р. вимагав осудити багато українських книжок, як-от таких видатних українських учених теологів-проповідників, як Семена Полоцького, Петра Могили, Кирила Ставровецького, Йоанікія Галятовського, Лазаря Прокоповича, Антона Радивилівського». Проте всі намагання московитів щодо переслідування українських книжок не спинили їх розповсюдження, «число їх більшало... А коли москвити почали писати свої книги, «то майже копіювали їх з українських книжок» [7].

Вплив України на Москву був такий великий, що українці, незважаючи на упереджене до них ставлення з сторони московитів, вже «з другої половини XVII ст. стали в Московській Русі господарями положення, крацими і най-

більш видними заслуженими діячами». Українці на «церковному, літературно-науковому полі завжди були першими й щиро віддавали свої сили і знання. Протягом XVII ст. саме українці «підготували родючий ґрунт до реформ Петра I» і «були його найближчими помічниками» в проведенні цих реформ. За словами Івана Огієнка, український вплив «на московську Церкву був такий великий, що в Москві по церквах скрізь запанувала українська вимова і ця вимова залишилась тут аж до початку XIX ст.». Крім того, у XVIII ст. український вплив «не тільки не меншав, а зробився ще більшим» й відбивався на всіх аспектах державного життя Москви. Тут українці на зразок своєї Київської академії заклали Слов'яно-греко-латинську академію, де в XVIII ст. її викладачами були майже самі українці. Майже всі митрополити, архієпископи, єпископи та ігумени були українцями, й тому московське духовенство «почало хвилюватись, і святіший Синод (...) мусів заступитись за права великорусів, і 1754 р за цариці Лисавети подано було наказ про те, що на архиєреїв і архимандритів можна висвячувати і москалів».

Таким чином, Московія століттями «живилась українською культурою», краші українці «служили їй чи не у всіх галузях культури, бажаною вивести її з темноти і то в час, коли на Заході Європи вже віддів гуманізм, вивершувала своє діло реформація, та широко почав розгортатись просвітницький рух (як у Франції Руссо, Вольтер, Дідро й інші)». Саме Україна дала Московії в історичному процесі її розвитку, а не навпаки, як стверджують російські дослідники, «багатство і самотність української культури», що призвела до становлення, «формування і росту Московщини, що згодом виросла у могутню і для усіх народів таку небезпечну імперію».

В останньому розділі своєї праці «Тернистим шляхом» І. Огієнко стверджує, що ні «один нарід не знає такого тернистого шляху, якого зазнали українці», які по своїй доброті «несли на Москву свою культуру, несли з щирим серцем освічених людей, а сама Москва тільки й марила про русифікацію» й завжди дивилась на українців «як на завойований народ», брала віками українську культуру й водночас робила українців «своїми рабами», зводила й досі продовжує, за підтримки промосковської української влади, зводити українську мову, щоб показати, що «мова українців — це лише «наріччя — їхньої». Московія завжди ненавиділа всіх, хто не був москалем і «впадала в ту релігійну і національну нетерпимість, яка повинна була закрити її китайською стіною від всяких чужинців і іно-вірців, зроджувати національну гордість і на кінець перегороджувала шлях до просвіти... Всі чужі народи здались їй поганами, з котрими не вільно було контактуватись. Навіть на греків, Литву і Україну дивилась підозріло».

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що в російській та українській науковій літературі проблематиці про форми і обсяги впливу українських діячів на московське культурне життя присвячені такі дві давніші студії — Харлемпович К. «Малоросійское влияние на великорусскую церковную жизнь» (Казань, 1914) і Корчмарек В. «Духові впливи Києва на Московщину в добу гетьманської України» (Нью-Йорк, 1964) [7].

Список використаних джерел:

1. Митрополит Іларіон. Христос Воскрес! / Іван Огієнко // Свобода. — 1988. — Ч. 67. — 9 квітня. — С. 1.
2. Гунько О. Митрополита Іларіона в радянській Україні називали «фашистом у рясі» / Олександр Гунько. — Режим доступу: <http://gazeta.ua/pda/post/id/417802/page/12>
3. Мазуркевич О. Зарубіжні фальсифікатори української літератури / Олександр Мазуркевич. — К. : Держлітвидав України, 1961. — 192 с.
4. Семчишин М. І. Огієнко і його великі заслуги для української культури / Мирослав Семчишин // Свобода. — 1992. — Ч. 81. — 30 квітня. — С. 2.

5. Огієнко Іван. Українська Культура. Коротка історія культурного життя українського народу / Іван Огієнко. – К. : Вид-во книгарні Є. Череповського, 1918. – 272 с.
6. Семчишин М. І. Огієнко і його великі заслуги для української культури / Мирослав Семчишин // Свобода. – 1992. – Ч. 82. – 1 травня. – С. 2.
7. Семчишин М. І. Огієнко і його великі заслуги для української культури / Мирослав Семчишин // Свобода. – 1992. – Ч. 83. – 2 травня. – С. 2.

The article is based on the works of the Ukrainian Diaspora researcher Myroslav Semchyshyn on Ivan Ohienko's contribution into the studies of the history of Ukrainian culture.

Key words: Ivan Ohienko, Ukrainian culture, periodical «Freedom».

Отримано: 2.04.2012 р.

УДК 37.013(477)(09)

Т. Й. Франчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ЕЛЕКТИВНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ОПТИМІЗАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ДОРОБКУ ВИДАТНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ

У статті досліджуються проблеми елективності у забезпеченні особистісної орієнтованості вивчення історії педагогіки.

Ключові слова: принципи елективності, модуль, особистісно орієнтована освіта, історія педагогіки.

Сучасні стандарти оптимізації освіти передусім пов'язані з технологіями організації педагогічного процесу, забезпеченням його особистісної орієнтованості, реалізацією основ компетентнісної освіти. У цьому контексті актуальною є проблема переосмислення традиційного підходу до вивчення такої навчальної дисципліни як «Історія педагогіки» в структурі професійної підготовки майбутнього вчителя. Одне з базових протиріч традиційної (класичної) концепції та технології вивчення педагогічних дисциплін ми вбачаємо в тому, що вони більшою мірою орієнтовані на отримання знань, меншою – на формування реальної педагогічної компетентності, в основі якої – формування педагога як суб'єкта професійного самотворення.

Традиційне вивчення курсу «Історії педагогіки» передбачає загальне опрацювання визначеного для всіх комплексу тем безвідносно до особистісного ставлення студента до інформації і забезпечення вибору ним значущих пріоритетів. Оптимізація змісту «Історії педагогіки» останнім часом відбувається у напрямку посилення питомої ваги історії вітчизняної педагогіки за рахунок збільшення інформації про українських педагогів та їх теоретичні доробки, а також історію розвитку вітчизняних освітніх систем.

Загалом, вбачаючи позитивні тенденції у реформаціях такого рівня, вважаємо, що суттєвих змін у систему загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя вони не привносять, оскільки залишають позицію студента в структурі професійного навчання об'єктною, тобто такою, яка практично не впливає на формування змістової, процесуальної основи навчального процесу. Так само, як і в умовах класичного навчання, зміст дисципліни дрібниться на «порції» і пропонується всім студентам в однаковому об'ємі, однаковій послідовності, проєк-